ЗАТВЕРДЖУЮ
Ректор Національного університету
«Одеська юридична академія»
професор _____ **Олег ТОДОЩАК**
«01» 07 2025 р.

ВИСНОВОК

Національного університету «Одеська юридична академія» щодо дисертації Ужитчак Анастасії Юріївни на тему «Кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у повоєнній Україні (40-і – 60-ті рр. XX ст.)», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право» (тема дисертації затверджена Вченою радою Національного університету «Одеська юридична академія» 11 жовтня 2019 року, протокол № 1

Витяг
З протоколу засідання фахового семінару кафедри історії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія» №15 від 30 червня 2025 року

Присутні:

Завідувач кафедри історії держави і права, д-р юрид.наук, професор Аніщук Н. В. – ***головуючий на засіданні;***
професор кафедри історії держави і права, д-р політ. наук, професор Вітман К. М. – ***науковий керівник;***
доцент кафедри історії держави і права, канд.юрид.наук, доцент Горяга О. В.;
доцент кафедри історії держави і права, канд.юрид.наук, доцент Єфремова Н. В.;
доцент кафедри історії держави і права, канд.юрид.наук, доцент Корнієнко І. В.;
старший лаборант кафедри історії держави і права Дячук А. О.
З присутніх 1 доктор юридичних наук, 1 доктор політичних наук, 3 кандидата юридичних наук – фахівці за профілем поданої на розгляд дисертації.

Порядок денний:

Обговорення дисертаційного дослідження Ужитчак А.Ю. на тему «Кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у повоєнній Україні (40-і – 60-ті рр. XX ст.)», поданого на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право» щодо рекомендації до разового публічного захисту дисертації у спеціалізованій вченій раді.

Слухали:

Доповідь здобувача ступеня вищої освіти доктора філософії Ужитчак А.Ю. на тему «Кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у повоєнній Україні (40-і – 60-ті рр. XX ст.)», поданої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Доповідач обґрунтував актуальність обраної теми, визначив мету, завдання, методологію дисертаційного дослідження, охарактеризував його об'єкт та предмет, виклав науково-практичну значимість роботи, надав відомості щодо впровадження результатів дослідження.

Злочинність у будь-яких її проявах є однією з найсерйозніших перешкод на шляху розвитку усіх держав. Через прагнення сучасних країн до максимальної безпеки та правомірної поведінки у державі та зниження до мінімуму криміногенної ситуації, уповноважені органи обирають ту або іншу кримінально-правову політику, яка б впливала на усі сфери життя громадян. Глобальні соціальні катаклізми, війни завжди виступали каталізаторами поширення злочинності загалом, та злочинності неповнолітніх зокрема. Тому питання формування у повоєнний час ефективної кримінально-правової політики щодо неповнолітніх для України набуває особливого значення.

Проблема наукового пізнання кримінально-правової політики має глибоке історичне коріння. Дослідження поняття та змісту кримінально-правової політики налічує не одне століття. Зокрема, боротьба зі злочинністю неповнолітніх у радянський період була тісно пов'язана з реалізацією марксистсько-класових засад радянського права, відповідно до яких злочинність як не притаманне соціалізму явище, з розвитком цього типу суспільного ладу у найближчому майбутньому мала зникнути. Відповідно до зазначеної кримінально-правової ідеології формувалось законодавство, що регламентувало правовідносини у сфері призначення та виконання покарання, застосування примусових і виховних заходів впливу на неповнолітніх правопорушників та запобігання рецидивам підліткової злочинності. Вирішення цих проблем здійснювалось як шляхом посилення, так і пом'якшення каральної практики. Неодноразово змінювались законодавчо визначені вікові межі, з настанням яких було можливе притягнення до кримінальної відповідальності, багато разів переглядалися компетенції правоохоронних та інших державних органів, які вели боротьбу зі злочинністю неповнолітніх.

Кримінально-правова політика охоплює діяльність спеціально-уповноважених органів, мета діяльності яких стосується охорони прав і свобод людини та громадянина, суспільства і держави від суспільно небезпечних діянь (дій чи бездіяльності) шляхом застосування санкцій та інших запобіжних заходів. Особлива увага має приділятися державою при розробці та реалізації кримінально-правової політики стосовно боротьби зі злочинністю неповнолітніх. Має бути врахований досвід минулих років, а саме специфічні, ускладнюючі умови життя дітей післявоєнного періоду, не забуваючи про фізіологічні та психологічні особливості неповнолітнього.

Важливість дослідження протиправної поведінки неповнолітніх у період 40–60-х років XX століття та реагування на неї держави та суспільства, зумовлена набутим Україною сучасним воєнним досвідом осмислення багатьох суспільних явищ, чого бракує попереднім дослідженням. Зокрема, не дивлячись на наявність великої кількості фундаментальних робіт, присвячених кримінально-правовій політиці держави, попередження злочинності неповнолітніх, її розгляд у період 40-і – 60-ті роки XX століття, відсутні комплексні монографічні дослідження кримінально-правової політики неповнолітніх у період після Другої світової війни. Через таку прогалину немає повного уявлення про досвід застосування державою кримінально-правової політики у повоєнних соціальних умовах, який можна було б застосувати, або навпаки не повторювати через обґрунтовані причини. Все наведене вище зумовило вибір теми дисертаційного дослідження та підтверджує її обґрунтованість та актуальність.

Необхідно усвідомлювати, з урахуванням попередніх вітчизняних та зарубіжних практик, які напрями і способи реалізації кримінально-правової політики можуть бути імплементовані до сучасних реалій, а які містять значні ризики. Важливим є не лише виявлення протиправних дій, притягнення до відповідальності за їх скоєння, але й попередження та профілактика таких діянь. З боку держави актуальним є завдання за будь-яких умов, у тому числі в умовах воєнного стану, та в умовах повоєнної відбудови соціально-правового життя, забезпечити максимально комфортні умови для навчання, виховання, безпеки дітей.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичним підґрунтям дослідження історії формування та розвитку кримінально-правової політики, її ідеологічних, аксіологічних та міжнародних засад стали публікації таких авторів, як О. І. Андрухів, О. М. Андрущак, О. М. Бандурка, О. А. Башинський, Х. Бехруз, О. М. Веселова, О. С. Володавська, В. А. Греченко, А. Л. Григорова, М. В. Грушко, О. Д. Ісайкіна, О. В. Козир, Н. М. Крестовська, О. С. Кузембаєв, І. Г. Куц, О. Є. Лисенко, К. В. Мануїлова, Є. С. Назимко, С. В. Несинова, Н. В. Ортинська, Ю. О. Соловей, І. Я. Терлюк, Р. Л. Чорний, Н. А. Юзікова, О. Н. Ярмиш та інші.

Науковими розвідками в сучасній Україні, присвяченими питанням кримінально-правової політики держави, її завданням, основним напрямам, займаються такі дослідники, як Д. О. Балабанова, В. І. Борисов, Т. О. Гончар, Н. О. Гуторова, О. О. Дудоров, О. О. Житний, О. О. Козаченко, І. В. Козич, Ю. Ю. Коломієць, М. І. Колос, О. М. Литвак, К. Б. Марисюк, А. А. Митрофанов, В. О. Навроцький, В. Є. Новічков, Ю. А. Пономаренко, Н. А. Савінова, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, В. О. Туляков, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк та інші.

Вагоме значення для надання розгорнутої картини формування ідеологічних, соціальних, політичних, психологічних основ кримінально-

правової політики у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у зазначнеий період стали публікації фахівців в галузі кримінології, політології та психології, серед яких І. О. Аршава, І. Ф. Аршава, О. В. Балух, А. Б. Блага, Г. А. Волошкевич, Л. В. Голиш, С. Ф. Денисова, О. М. Джужа, О. В. Дубович, Л. В. Дундич, Т. В. Єрошкіна, А. П. Закалюк, Ю. Ф. Іванов, Д. В. Казначеєва, Т. Л. Кальченко, В. М. Куц, П. М. Маланчук, С. С. Мірошниченко, Ю. В. Нікітіна, Н. П. Павлик, Н. М. Пісоцька, О. О. Пустовий, О. С. Силка, О. Л. Старко, Ю. В. Рень, О. Г. Репніна, В. Д. Самборський, А. В. Старушкевич, О. М. Шелест, О. Н. Ярмиш, С. В. Якимова та інші.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри історії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: історико-правовий вимір» як складової науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на тему «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016–2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842), плану науково-дослідної роботи кафедри історії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія» «Історико-правовий вимір процесу становлення прав та основоположних свобод людини в Україні» як складової науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на тему «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021–2025 роки (державний реєстраційний номер 0122U000266). Тема дисертації затверджена Вченою радою (протокол № 1 від 11 жовтня 2019 року).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є виявлення закономірностей формування кримінально-правової політики щодо протидії злочинності неповнолітніх на теренах України після Другої світової війни, на основі компаративного дослідження нормативних засад притягнення неповнолітніх правопорушників до відповідальності на національному та міжнародному рівнях щодо становлення ювенальної юстиції.

Відповідно до мети визначено наступні дослідницькі *завдання*:

– проаналізувати стан наукової розробки проблеми кримінально-правової політики щодо протидії злочинності неповнолітніх та джерельну базу її дослідження;

– висвітлити еволюцію кримінально-правової політики у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у зарубіжних країнах;

– розкрити особливості формування міжнародно-правових засад кримінально-правової політики у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у повоєнний період (40-і – 60-ті роки XX століття);

– визначити поняття, напрями, завдання кримінально-правової політики;

– встановити особливості кримінологічної характеристики злочинів неповнолітніх;

– розглянути кримінальне законодавство у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх в Україні після Другої світової війни;

– виявити основні причини, що спонукали неповнолітніх до скоєння протиправних дій у період 40–60-х років XX століття на теренах України;

– простежити зміни у санкціях, які застосовувалися до неповнолітніх, та вікові межі притягнення їх до кримінальної відповідальності у період 40–60-х років XX століття в УРСР;

– визначити проблеми попередження та протидії злочинності неповнолітніх у повоєнній Україні у 40-і – 60-ті роки XX століття.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що зумовили формування, розвиток та реалізацію кримінально-правової політики щодо неповнолітніх правопорушників у 40-і – 60-ті роки XX століття та теренах України.

Предметом дослідження є кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у повоєнній Україні у 40-і–60-ті роки XX століття.

Хронологічні межі дослідження. Головний акцент зроблено на аналізі повоєнної кримінально-правової політики на теренах України щодо неповнолітніх правопорушників у 40–60 роках XX ст. Вибір верхньої межі зумовлений закінченням Другої світової війни, яка виступала глобальним чинником, який вплинув на формування кримінально-правової політики усіх країн. Вибір нижньої хорологічної межі зумовлений новітніми кодифікаційними процесами у сфері кримінального законодавства та прийняттям КК УРСР 1960 р. З метою надання розгорнутої характеристики еволюції кримінально-правової політики у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх та її профілактики в Україні, також розглянуто нормативні та інституційні засади її реалізації на теренах України та деяких зарубіжних країн між Першою і Другою світовою війнами.

Територіальні межі дослідження. Розглянуто відповідне законодавство України та зарубіжних країн зазначеного періоду, опрацьовано матеріали вітчизняної слідчої, судової практики у справах неповнолітніх, доповіді тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що уперше проведено комплексне монографічне дослідження теоретичних та практичних аспектів кримінально-правової політики в сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх повоєнної України 40-60-х років XX століття. Це дозволило сформулювати низку наукових положень, висновків та пропозицій, а саме:

уперше:

– встановлено, що історично кримінально-правова політика з протидії злочинності неповнолітніх, еволюція її нормативних засад залежала від домінуючих у суспільстві поглядів на дитинство як соціальне явище та

ставлення суспільства до дітей, що вплинуло на визначення віку кримінальної відповідальності у напряму його збільшення, призначення покарання неповнолітніх, що ставали, зазвичай, менш репресивними, створення спеціальних державних та громадських інституцій, які опікувалися неповнолітніми як спеціальними суб'єктами кримінального права;

– розроблено багаторівневу періодизацію розвитку кримінально-правової політики XX століття, що формувалася на теренах України та інших держав, факторами виокремлення яких були як глобальні соціальні катаклізми, насамперед світові війни, трансформації національних політико-правових режимів та зміни ідеологічних засад державного будівництва, наприклад, громадянські війни, збройні конфлікти у межах держави;

– надано розгорнуту характеристику еволюції кримінально-правової політики у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у зарубіжних країнах протягом XX століття з урахуванням глобальних політико-правових змін, зумовлених Другою світовою війною, появою нових суб'єктів міжнародного права, що різнилися соціально-політичним ладом; виокремлено загальне та відмінне між виявленням факторів поширення цього негативного явища, у формуванні нормативних та інституційних засад протидії злочинності неповнолітніх;

– розширено періодизацію процесів дитячої безпритульності в Україні як одного з чинників злочинності неповнолітніх, зокрема, запропоновано виокремити п'яту хвилю безпритульності неповнолітніх в Україні, і часом її відліку є російська воєнна агресія проти України, що почалася у 2014 році, а з 24 лютого 2022 року переросла у масштабну війну (поява першої хвилі зумовлена Першою світовою війною, революцією, громадянською війною тощо; друга – колективізацією та голодомором у 1931–1933 роках; третя – Другою світовою війною, четверта – соціально-економічними потрясіннями перехідного періоду початку 90-х років XX століття);

удосконалено:

– теоретичні положення щодо кримінально-правової політики, що контролює та впливає на усі сфери життя громадян, на визначення кола діянь, що є протиправними, та методів покарання;

– дефініції понять «кримінально-правова політика» та «попередження злочинності неповнолітніх», зокрема: кримінально-правова політика – це діяльність державних органів та організацій, спрямована на захист прав людини, прав і свобод громадян, суспільства і держави від суспільно небезпечних протиправних діянь (активних чи пасивних) кримінально-правовими та іншими засобами; попередження злочинності – це діяльність спрямована на заподіяння превентивного, попереджувального впливу на осіб, схильних до скоєння протиправних діянь, а також усунення обставин, які спонукають до скоєння злочинів;

– систему запобігання правопорушенням неповнолітніх через взаємодію державних органів із молоддю, розглянуто досвід минулого стосовно цих питань;

набули подальшого розвитку:

– методологічні засади дослідження кримінально-правової політики держави у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх;

– висновки щодо криміногенного характеру збройного конфлікту, який негативно впливає на людську психіку й психіку неповнолітніх осіб зокрема, що, своєю чергою, зумовлює посилення криміногенної ситуації серед наведених суб'єктів, їхню схильність до впливу оточення, посилення ризиків потрапляння у криміногенне середовище, значного збільшення кількості бездоглядних і безпритульних дітей;

– положення, щодо необхідності ґрунтовного дослідження вікових та психологічних особливостей неповнолітніх для запровадження програм, профілактику правопорушень неповнолітніх.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що викладені в дисертації висновки і пропозиції можуть бути використані у:

–науково-дослідній роботі – як основа подальшого дослідження неповнолітніх, а також для удосконалення теоретичних та методологічних основ попередження цього негативного явища;

– нормотворчій та правозастосовній діяльності – при формуванні державної кримінально-правової політики у сфері протидії та профілактики злочинності неповнолітніх;

– навчальному процесі – при викладанні навчальних дисциплін та написанні посібників з історії держави і права, історії кримінального права тощо.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження розглядалися на засіданнях кафедри історії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія» та оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях, круглих столах, зокрема: «Юридична наука в сучасному світі: здобутки та перспективи» (м. Одеса, 15 травня 2020 р.); «Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI століття» (м. Одеса, 26–27 лютого 2021 р.); «Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25–річчя прийняття Конституції України)» (м. Одеса, 21 травня 2021 р.); «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)» (м. Одеса, 17 червня 2022 р.); «Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів» (м. Одеса, 10 лютого 2023 р.); «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 19 травня 2023 р.).

Публікації. Основні положення і висновки дисертаційного дослідження відображено у 9 публікаціях, у тому числі 3 статтях, опублікованих у наукових періодичних виданнях, перелік яких затверджених

МОН України, 1 статті, опублікованій у зарубіжному фаховому виданні, 6 тезах доповідей, оприлюднених на науково-практичних конференціях та круглих столах.

Структура та обсяг дисертації. Дисертація складається з анотації, змісту, переліку умовних позначень, вступу, трьох розділів, що включають десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Загальний обсяг дослідження становить 195 сторінок, із яких 164 сторінок – основного тексту. Список використаних джерел складається із 240 найменувань та розміщений на 28 сторінках, додаток розміщено на 3 сторінках.

По закінченню доповіді Ужитчак А.Ю. присутніми поставлені такі запитання:

Професор кафедри історії держави і права, д-р юрид.наук, професор **Аніщук Н.В.** запитала: «Чи прослідковується у радянській кримінально-правовій політиці, у кримінальному законодавстві щодо неповнолітніх загалом, та у 40-60 роках зокрема, гендерний контекст?».

Ужитчак А.Ю. відповіла: Радянське законодавство, у тому числі стосовно неповнолітніх, формально декларувало рівність чоловіків та жінок (і, відповідно, хлопчиків та дівчаток) перед законом. Конституція СРСР і кримінальне законодавство союзних республік не встановлювали відмінностей у призначенні покарань за ті самі злочини в залежності від статі. Винятки становило лише застосування смертної кари. Зокрема, у Радянському Союзі смертна кара не застосовувалася до вагітних жінок на момент скоєння злочину, винесення вироку, або його виконання. Це правило було закріплено в кримінальних кодексах всіх союзних республік, зокрема в Кримінальному кодексі УРСР 1960 року. Таким чином, хоча смертна кара була передбачена за певні злочини, у тому числі державну зраду та інші тяжкі злочини, вона не застосовувалася до жінок, які на той час були вагітні. Це правило також поширювалося на неповнолітніх.

Якщо на рівні законодавства проголошувалася гендерна рівність, то на рівні відношення суспільства до неповнолітніх злочинців чоловічої статі та неповнолітніх злочинців жіночої статі відігравали роль гендерні стереотипи. Дівчатка-правопорушниці частіше розглядалися через призму «моральної зіпсованості» або «соціальної занедбаності», якщо їхня поведінка відхилялася від загальноприйнятих норм. Це могло призводити до того, що до них застосовувалися заходи виховного чи профілактичного характеру, які, хоч і не були формально покаранням, але могли мати іншу спрямованість, ніж по відношенні хлопчиків за схожі провини».

Професор кафедри історії держави і права, д-р юрид.наук, професор **Аніщук Н. В.** запитала: «Чи відповідає сучасна ювенальна юстиція в Україні міжнародним стандартам у цій сфері, враховуючи реалії повномасштабної війни?».

Ужитчак А.Ю. відповіла: «В Україні відбувається переосмислення проблеми протидії злочинності в середовищі неповнолітніх, як і на рівні суспільства, так і держави, а саме відхід від авторитарних радянських методів подолання проблеми злочинів неповнолітніх та звернення до сучасних міжнародних, європейських концепцій захисту прав дитини. Україна, як й інші європейські держави, поступово відмовляється від виключної репресії за девіантну поведінку неповнолітнього, наближаючись до створення дієвої ювенальної превенції, тобто запобігання вчиненню дітьми кримінальних правопорушень. На цьому шляху багато зроблено, але чинне законодавство України в його теперішньому форматі ще не відповідає міжнародним стандартам, враховуючи повномасштабну війну. Аспекти, що потребують подальшого вдосконалення: 1) необхідність прийняття єдиного комплексного закону про ювенальну юстицію, оскільки його відсутність ускладнює системний підхід та координацію між різними органами; 2) потреба упорядкування ювенальних інституцій: незважаючи на спеціалізацію суддів, в Україні відсутні окремі спеціалізовані ювенальні суди та інші інституції, які б займалися виключно питаннями ювенальної юстиції; 3) недостатній розвиток альтернативних заходів: потребує подальшого розвитку система альтернативних санкцій, включаючи медіацію та програми відновного правосуддя, щоб мінімізувати застосування позбавлення волі до неповнолітніх».

Доцент кафедри історії держави і права, канд.юрид.наук, доц. **Єфремова Н.В.** запитала: «Здобувачка при розгляді проблематики кримінально-правової політики 40-60 років XX століття посилається на її законодавчий контекст. І це зрозуміло, виокремлення певних періодів у її розвитку засновано на прийнятті кримінальних кодексів або інших важливих нормативно-правових актів. Але поза увагою дослідниці залишилося питання доктринального супроводу цього процесу? Чи можна взагалі говорити про доктринальний супровід кримінально-правової політики у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у радянський період, зокрема у 40-60 роках XX століття?».

Ужитчак А.Ю. відповіла: «Доктринальний рівень передбачає наявність національної політичної доктрини кримінально-правової політики. Як і будь-яка інша політика, кримінально-правова політика потребує стратегічного політичного бачення розвитку антикримінальної діяльності. Програмний рівень тісно пов'язаний з доктринальним, що означає наявність чіткого стратегічного і тактичного плану у сфері доктринального розвитку та регулювання правозастосовної діяльності у сфері кримінально-правової політики.

Марксистсько-класова доктрина, як ідеологічна основа радянського права, описувала злочинність як не притаманне соціалізму явище, яке з розвитком цього типу суспільного устрою, у найближчому майбутньому зникне. Наприклад, у підручнику з кримінології 1966 року злочинність визначалася як соціальне та історично обумовлене явище, яке виникло в

умовах експлуататорського ладу, досягає найвищого рівня при капіталізмі, а в процесі розвитку соціалістичного суспільства підриваються основні соціальні корені злочинності, проте ще зберігаються деякі причини та умови, що сприяють вчиненню злочинів», що, на думку сучасного дослідника А. П. Закалюка, «фактично не розкривало предметну сутність цього поняття, а фокусувалося на політико-ідеологічних аспектах її походження та природи. Такий підхід до розумінні злочинності поширювався й на злочинність неповнолітніх. У роботі посилаюся на цікаву статтю французького науковця Жака Беллона «Дитинство правопорушників в СРСР» (1959), у якій він наголошував на відсутності у радянській юридичній науці протягом багатьох років серйозних робот, присвячених цьому питанню. Тобто радянська влада не мала бачення розвитку антикримінальної діяльності, роблячи акцент на ідеології марксистсько-класової доктрини.

Доцент кафедри історії держави і права, канд.юрид.наук, доц. **Єфремова Н.В.** запитала: «Здобувачка зазначає, що «у сфері попередження злочинності неповнолітніх простежувалося домінування у різні часи певних ідей, які відображали погляди на дитинство, як соціокультурне явище, а його визначення, певною мірою, залежало від ціннісних засад суспільства, у межах якого воно сформовано». Ця теза потребує більш розгорнутого викладення».

Ужитчак А.Ю. відповіла: «Еволюція поглядів на дитинство та того, як суспільство відносилося до дітей, вплинуло на еволюцію нормативних засад визначення віку кримінальної відповідальності у напряму його збільшення, призначення покарання неповнолітніх, що ставали, зазвичай, менш репресивними, створення спеціальних державних та громадських інституцій, які опікувалися неповнолітніми, як спеціальними суб'єктами кримінального права.

Зокрема, ґрунтуючись на римській традиції, західноєвропейська кримінальна доктрина XVIII століття сформувала два погляди на вік настання кримінальної відповідальності неповнолітніх: «психологічний вік», що розглядається як стан інтелектуального та морального розвитку молодої людини, рішення про настання якого залежить від розсуду судді; повноліття, що базується на об'єктивних даних, закріплених у свідоцтвах про хрещення. З часом значно змінилося саме поняття «дитинство». Так, до епохи Просвітництва значний вплив на це питання мала церква, яка вважала, що діти наділені первородним гріхом і що необхідно встановлювати обмеження з метою стримування у них будь-яких ганебних бажань. Новий погляд на це питання виник в епоху Просвітництва та пов'язаний з ідеями Джона Локка та Жан-Жака Руссо, які спростовували ідею про те, що діти за своєю суттю є злими, та наголошували на визначальній ролі, починаючи з раннього дитинства, освіти. Романтизм XIX століття розвинув ці ідеї та акцентував увагу на тому, що діти від природи добрі, а дитинство – це час невинності та безтурботності. Сам термін «злочинність неповнолітніх» не мав однозначного тлумачення. Зокрема, з кінця XIX століття юристи

наголошували на необхідності розрізняти «злочинність» та «делінквентність» щодо некерованої поведінки неповнолітніх. У подальший період концепції підліткового віку, конституювання кримінології та психології як академічних дисциплін та становлення соціальної роботи як професії діяльності, посилили розвиток цієї ідеї, яка знайшла своє втілення у створенні механізмів ювенальної юстиції».

Доцент кафедри історії держави і права, канд.юрид.наук, доц. **Горяга О.В.** запитала: «Дослідження кримінально-правової політики у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у 40-60 роках XX ст. побудовано на розширеному підході до вибору часових меж, тобто не зосереджується лише на цьому періоді, здобувачка намагалася з використанням порівняно-правового методу розглянути «нормативні та інституційні засади реалізації кримінально-правової політики на теренах України протягом XX століття». Але розглядається лише радянська кримінально-правова політика, а про Україну періоду визвольних змагань не згадується. Чи виокремлювався взагалі у кримінально-правовій політиці доби Директорії, УНР, ЗУНР напрям, присвячений неповнолітнім?».

Ужитчак А.Ю. відповіла: «Період Першої світової війни, міжвоєнний період не так детально розглядався адже питання дуже змістовні і великі , лише поверхово згадується ці періоди. Період законотворення доби УНР та Директорії загалом, та кримінально-правового спрямування, є цікавим. ЗЦ перших днів цих періодів державотворення, законодавці почали розробляти основи кримінально-правової політики. Але ці періоди були нетривалим, тому законодавчу базу з питань ювенальної юстиції не було утворено в повній мірі».

Доцент кафедри історії держави і права, канд.юрид.наук, доц. **Горяга О.В.** запитала: «Які основні напрями діяльності правоохоронних органів щодо попередження злочинності неповнолітніх у 40-60 роках XX століття»?

Ужитчак А.Ю. відповіла: «Кримінальне та кримінально-процесуальне законодавство зазначеного періоду, зокрема «Основи кримінально-процесуального законодавства Союзу РСР і союзних республік», які послужили основою для розробки та прийняття Кримінально-процесуального кодексу Української РСР, орієнтувало правоохоронні органи на застосування заходів виховного характеру замість кримінального покарання за злочини невеликої тяжкості, які не становлять суспільної небезпеки (ч.ч. 3 і 4 ст. 10 КК УРСР).

У 1950–1960-х роках правоохоронні органи проводили роботу зі зміцнення громадського порядку та боротьби зі злочинністю, притягнення до відповідальності осіб, винних у дрібних розкраданнях державного і громадського майна, посилення боротьби з пияцтвом і наведення порядку в торгівлі міцними спиртними напоями. Зі зростанням хуліганства серед молоді в Україні почали формуватися комсомольські дружини, а на початку 1956 року в області було створено комсомольський осередок для керівництва

комсомольсько-молодіжними патрулями. Разом з працівниками міліції обласних центрів та окремих населених пунктів молодь брала участь у рейдах і патрулюванні, проводячи активну профілактичну роботу серед неповнолітніх. У 1956–1957 роках рівень злочинності значно».

Доцент кафедри історії держави і права, канд.юрид.наук, доц. **Корнієнко І. В.** запитала: «Якою була роль громадськості у реалізації кримінально-правової політики щодо попередження злочинності неповнолітніх у 40-60 роках XX століття»?

Ужитчак А.Ю. відповіла: «Як показує кримінологічна теорія практика протидії злочинності неповнолітніх, у наборі засобів цієї діяльності не останнє місце займає громадськість. Кримінальне законодавство 1958–1961 рр. передбачало виправлення і перевиховання молоді, яка вчинила правопорушення, а також запобігання злочинності, забезпечував широку участь громадськості. Відповідно, п. 6 ст. 63 Конституції УРСР містила норму, за якою одним із заходів примусового виховання є передача неповнолітніх під нагляд трудових колективів, громадських організацій чи окремих громадян або призначення наставників відповідно до «Положення про наставників для неповнолітніх». Увага акцентувалася на виховно-профілактичні заходи, ідейно-політичному, моральному, трудовому вихованню молоді. Важливе значення в школах та середніх спеціальних навчальних закладах мало трудове виховання, зв'язки їх з виробництвом. Серед рішень щодо попередження злочинності серед неповнолітніх важливе значення надавалося заслуховуванню їх батьків на загальних зборах підприємств, установ та організацій, у яких вони працювали та вживання до них суворих заходів впливу; посилення боротьби з дорослими, які втягують дітей у злочинну діяльність. Серед заходів щодо поліпшення виховання неповнолітніх та запобігання злочинності важливе значення відводилося відділу культури тощо. У перші повоєнні роки став відроджуватися інститут передачі дітей-сиріт на піклування в сім'ї. На жаль, ця ефективна форма виховання безпритульних дітей, сиріт, поширена по усьому світові, у 60-х роках XX століття в СРСР була скасована і найкращою формою було проголошено школи-інтернати, а для роботи з підлітками, що скоїли правопорушення, і не обов'язково кримінальні правопорушення, створювалися, головною метою яких було їх перевиховання».

Доцент кафедри історії держави і права, канд.юрид.наук, доц. **Корнієнко І. В.** запитала: «Чи є відмінність у причинах та умовах виникнення злочинності серед неповнолітніх у період та після Першої світової війни чи у часи прийняття КК УРСС 1922 року, КК УРСС 1927 року»?.

Ужитчак А.Ю. відповіла: «Причини та умови злочинності – це система соціально негативних явищ і процесів, що детермінують злочинність. Кінець XIX – початок XX століття ознаменувався значним зрушенням стосовно того, як суспільство ставиться до дітей, що призвело до збільшення соціальних інвестицій у їхній добробут. Руйнівні наслідки

Першої та Другої світових воєн виявили вразливість неповнолітніх і стали одними з каталізаторів підвищення рівня злочинності неповнолітніх.

Різниця між причинами злочинності після Першої світової війни та зростанням злочинності неповнолітніх після Другої світової війни полягає у домінуючих факторах, які спричинили ці явища, а також у демографічних групах, що були найбільше залучені. Наприклад, після Першої світової війни мали місце чинники, які після другої світової війни були поширені, але меншою мірою. Після Першої світової війни була революція, громадянська війна, колективізація, голодомор, масові репресії. Після Другої світової війни революції, громадянської війни, колективізації вже не було, а голод і масові репресії були менш інтенсивними, ніж у перший період. Перелічені глобальні соціальні катаклізми призвели до численних жертв, втрати годувальників, порушення сімейних зв'язків, поширення безпритульності, яка була середовищем, що підвищувало рівень злочинності неповнолітніх.

Якщо розглядати період, що був одразу після завершення Другої світової війни, а саме сорокові роки, головними причинами зростання протиправних дій серед неповнолітніх було скрутне матеріальне становище сімей, втрата постійного місця проживання та загибель членів сім'ї. Якщо розглядати більш пізній період, п'ятдесяті і шістдесяті роки то на передній план виступають такі основні причини злочинності як, безконтрольність з боку батьків, вчителів і держави».

Після відповідей на запитання виступив **науковий керівник** – д-р політ.наук, професор кафедри історії держави та права **Вітман Костянтин Миколайович.**

Науковий керівник зазначив, що поставлені завдання здобувачкою успішно виконано, задля досягнення яких опрацьовано значну кількість нормативно-правових актів, проаналізовано праці як вітчизняних, так і зарубіжних дослідників, залучено різноманітний методологічний інструментарій, що свідчить про глибину та ретельність А.Ю.Ужитчак, а також про її прагнення розглянути проблематику кримінально-правової політики щодо неповнолітніх у зазначений період з різних точок зору. Зокрема, застосування різноманітного набору дослідницьких методів та підходів забезпечило комплексне й об'єктивне висвітлення проблематики, що дозволило отримати достовірні та обґрунтовані результати.

Було здійснено ґрунтовний аналіз документів та архівних матеріалів та інших документів, що відображають особливості кримінально-правової політики щодо неповнолітніх правопорушників, яка проводилася на теренах України після Другої світової війни у період 40-60 років XX століття.

Сильною стороною дисертаційного дослідження є те, що під час роботи над дисертацією, А.Ю.Ужитчак здійснила аналіз не лише вітчизняного законодавства, але й з метою надання розгорнутої картини розвитку права і суспільної думки у даній площині та відповідності тогочасних національних

правових традицій європейським та глобальним тенденціям, здійснила аналіз зарубіжного законодавства з означеної тематики.

Зазначене надало змогу отримати науково значущі висновки, що характеризуються новизною та об'єктивністю.

Ужитчак А.Ю. повністю виконала індивідуальний план наукової роботи та індивідуальний навчальний план. У процесі роботи з підготовки дисертації та виконання індивідуального плану наукової роботи Ужитчак А.Ю. показала себе як цілеспрямований науковець, який наполегливо працює задля досягнення поставлених перед ним завдань.

Науковим керівником зазначено, що дисертація Ужитчак Анастасії Юріївни на тему «Кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у повоєнній Україні (40-і – 60-ті рр. XX ст.)», поданої на здобуття ступеня доктора філософії в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право», є самостійним науковим дослідженням, яке відповідає встановленим вимогам та може бути рекомендоване до захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

По завершенню виступу аспірантки 4-го року заочної форми навчання Ужитчак А. Ю. та наукового керівника Вітмана К. М., викладачами кафедри історії держави і права було зазначено наступне.

Д-р юрид.наук, професор **Аніщук Н. В.** підкреслила важливість теми дослідження і зазначила, що у дисертаціїї ґрунтовно проаналізовано кримінально-правову політику щодо неповнолітніх злочинців в Україні після Другої світової війни. Було висловлено міркування щодо того, що дисертація набула нових рис оригінальності, якщо було б приділено увагу гендерній складовій формування та реалізації кримінально-правової політики щодо неповнолітніх правопорушників у період 40-60 років XX століття як в Україні, так і в зарубіжних країнах. Зауваження носить рекомендаційний характер і не впливає на оцінку якості виконання дисертаційного дослідження. Рекомендую допустити дисертацію аспірантки А.Ю.Ужитчак до захисту.

Канд.юрид.наук, доцент **Єфремова Н. В.** відзначила, що актуальність теми дисертаційної роботи не викликає сумнівів та зумовлена вимогами сьогодення, що потребують врахування повоєнного вітчизняного та зарубіжного досвіду розробки кримінально-правової політики щодо неповнолітніх, навіть якщо він набувався в інших соціальних та ідеологічних контекстах. Наукові розвідки А.Ю.Ужитчак мають як теоретичне, так і практичне значення. Емпіричним підґрунтям дослідження є практика правоохоронних органів, архівні документи, що здебільшого охоплюють південні та центральні регіони України. На мій погляд, дисертантці варто було б розшири територіальні межі дослідження, що надало б цьому дослідженню більше ґрунтовності та об'єктивності. Загалом дисертаційна робота А.Ю.Ужитчак відповідає заявленим вимогам, виконана на достатньому науковому рівні та може бути рекомендована до захисту.

Канд.юрид.наук, доцент **Горяга О. В.** відмітила, що кримінально-правова політика щодо неповнолітніх є однією з найважливіших і найуразливіших сфер правозастосування, оскільки вона безпосередньо стосується дітей та підлітків, які в силу свого віку та психологічних особливостей потребують особливого підходу. Вона змінювалася протягом історії, віддзеркалюючи загальні соціальні, культурні та наукові уявлення про дітей, злочинність та правосуддя. Дисертантці вдалося відобразити взаємозв'язок глобальних та локальних, зовнішніх та внутрішніх факторів, які зумовили формування та трансформацію кримінально-правової політики щодо неповнолітніх у різні періоди, у тому числі й у 40-60 роки XX століття. Наукові положення дисертації висвітлені й обґрунтовані та базуються на аналізі значної кількості нормативно-правових актів, доктринальних джерел, правозастосовчій практиці тощо. Вважаю, що дисертаційне дослідження Ужитчак Анастасії Юріївни на тему «Кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у повоєнній Україні (40-і – 60-ті рр. XX ст.)», подана на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», може бути рекомендована до публічного захисту у разовій спеціалізованій вченій раді.

Канд.юрид.наук, доцент **Корієнко І. В.** підкреслила, що наукова розвідка, представлена на обговорення, вирізняється новизною, обґрунтуванням основних ідей та розширює теоретичні знання щодо особливостей нормотворчої та правозастосовної діяльності, що стосується неповнолітніх, у повоєнні періоди. Отже, дисертаційне дослідження Ужитчак Анастасії Юріївни на тему «Кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у повоєнній Україні (40-і – 60-ті рр. XX ст.)», подане на здобуття ступеня вищої освіти доктора філософії за спеціальністю 081 «Право», може бути рекомендоване до захисту.

На основі результатів обговорення присутніх на засіданні вирішили затвердити такий:

ВИСНОВОК

про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Ужитчак Анастасії Юріївни на тему «Кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у повоєнній Україні (40-і – 60-ті рр. XX ст.)», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Обґрунтування вибору теми дослідження. Злочинність у будь-яких її проявах є однією з найсерйозніших перешкод на шляху розвитку усіх держав. Через прагнення сучасних країн до максимальної безпеки та правомірної поведінки у державі та зниження до мінімуму криміногенної ситуації, уповноважені органи обирають ту або іншу кримінально-правову політику, яка б впливала на усі сфери життя громадян. Глобальні соціальні

катаклізми, війни завжди виступали каталізаторами поширення злочинності загалом, та злочинності неповнолітніх зокрема. Тому питання формування у повоєнний час ефективної кримінально-правової політики щодо неповнолітніх для України набуває особливого значення.

Проблема наукового пізнання кримінально-правової політики має глибоке історичне коріння. Дослідження поняття та змісту кримінально-правової політики налічує не одне століття. Зокрема, боротьба зі злочинністю неповнолітніх у радянський період була тісно пов'язана з реалізацією марксистсько-класових засад радянського права, відповідно до яких злочинність як не притаманне соціалізму явище, з розвитком цього типу суспільного ладу у найближчому майбутньому мала зникнути. Відповідно до зазначеної кримінально-правової ідеології формувалось законодавство, що регламентувало правовідносини у сфері призначення та виконання покарання, застосування примусових і виховних заходів впливу на неповнолітніх правопорушників та запобігання рецидивам підліткової злочинності. Вирішення цих проблем здійснювалось як шляхом посилення, так і пом'якшення каральної практики. Неодноразово змінювались законодавчо визначені вікові межі, з настанням яких було можливе притягнення до кримінальної відповідальності, багато разів переглядалися компетенції правоохоронних та інших державних органів, які вели боротьбу зі злочинністю неповнолітніх.

Кримінально-правова політика охоплює діяльність спеціально-уповноважених органів, мета діяльності яких стосується охорони прав і свобод людини та громадянина, суспільства і держави від суспільно небезпечних діянь (дій чи бездіяльності) шляхом застосування санкцій та інших запобіжних заходів. Особлива увага має приділятися державою при розробці та реалізації кримінально-правової політики стосовно боротьби зі злочинністю неповнолітніх. Має бути врахований досвід минулих років, а саме специфічні, ускладнюючі умови життя дітей післявоєнного періоду, не забуваючи про фізіологічні та психологічні особливості неповнолітнього.

Важливість дослідження протиправної поведінки неповнолітніх у період 40–60-х років XX століття та реагування на неї держави та суспільства, зумовлена набутим Україною сучасним воєнним досвідом осмислення багатьох суспільних явищ, чого бракує попереднім дослідженням. Зокрема, не дивлячись на наявність великої кількості фундаментальних робіт, присвячених кримінально-правовій політиці держави, попередження злочинності неповнолітніх, її розгляд у період 40-і – 60-ті роки XX століття, відсутні комплексні монографічні дослідження кримінально-правової політики неповнолітніх у період після Другої світової війни. Через таку прогалину немає повного уявлення про досвід застосування державою кримінально-правової політики у повоєнних соціальних умовах, який можна було б застосувати, або навпаки не повторювати через обґрунтовані причини. Все наведене вище зумовило вибір теми

дисертаційного дослідження та підтверджує її обґрунтованість та актуальність.

Необхідно усвідомлювати, з урахуванням попередніх вітчизняних та зарубіжних практик, які напрями і способи реалізації кримінально-правової політики можуть бути імплементованідо сучасних реалій, а які містять значні ризики. Важливим є не лише виявлення протиправних дій, притягнення до відповідальності за їх скоєння, але й попередження та профілактика таких діянь. З боку держави актуальним є завдання за будь-яких умов, у тому числі в умовах воєнного стану, та в умовах повоєннох відбудови соціально-правового життя, забезпечити максимально комфортні умови для навчання, виховання, безпеки дітей.

Теоретичним підґрунтям дослідження історії формування та розвитку кримінально-правової політики, її ідеологічних, аксіологічних та міжнародних засад стали публікації таких авторів, як О. І. Андрухів, О. М. Андрущак, О. М. Бандурка, О. А. Башинський, Х. Бехруз, О. М. Веселова, О. С. Володавська, В. А. Греченко, А. Л. Григорова, М. В. Грушко, О. Д. Ісайкіна, О. В. Козир, Н. М. Крестовська, О. С. Кузембаєв, І. Г. Куц, О. Є. Лисенко, К. В. Мануїлова, Є. С. Назимко, С. В. Несинова, Н. В. Ортинська, Ю. О. Соловей, І. Я. Терлюк, Р. Л. Чорний, Н. А. Юзікова, О. Н. Ярмиш та інші.

Науковими розвідками в сучасній Україні, присвяченими питанням кримінально-правової політики держави, її завданням, основним напрямам, займаються такі дослідники, як Д. О. Балабанова, В. І. Борисов, Т. О. Гончар, Н. О. Гуторова, О. О. Дудоров, О. О. Житний, О. О. Козаченко, І. В. Козич, Ю. Ю. Коломієць, М. І. Колос, О. М. Литвак, К. Б. Марисюк, А. А. Митрофанов, В. О. Навроцький, В. Є. Новічков, Ю. А. Пономаренко, Н. А. Савінова, Є. Л. Стрельцов, В. Я. Тацій, В. О. Туляков, П. Л. Фріс, М. І. Хавронюк та інші.

Вагоме значення для надання розгорнутої картини формування ідеологічних, соціальних, політичних, психологічних основ кримінально-правової політики у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у зазначнеий період стали публікації фахівців в галузі кримінології, політології та психології, серед яких І. О. Аршава, І. Ф. Аршава, О. В. Балух, А. Б. Блага, Г. А. Волошкевич, Л. В. Голиш, С. Ф. Денисова, О. М. Джужа, О. В. Дубович, Л. В. Дундич, Т. В. Єрошкіна, А. П. Закалюк, Ю. Ф. Іванов, Д. В. Казначеєва, Т. Л. Кальченко, В. М. Куц, П. М. Маланчук, С. С. Мірошниченко, Ю. В. Нікітіна, Н. П. Павлик, Н. М. Пісоцька, О. О. Пустовий, О. С. Силка, О. Л. Старко, Ю. В. Рень, О. Г. Репніна, В. Д. Самборський, А. В. Старушкевич, О. М. Шелест, О. Н. Ярмиш, С. В. Якимова та інші.

Не дивлячись на наявність великої кількості фундаментальних робіт, присвячених кримінально-правовій політиці держави, попередження злочинності неповнолітніх, її розгляд у період 40–60 років XX століття, відсутні комплексні монографічні дослідження кримінально-правової політики неповнолітніх в період після Другої світової війни. Через таку

прогалину немає повного уявлення про досвід застосування державою кримінально-правової політики після закінчення війни, який можна було б застосувати, або навпаки не застосовувати через обґрунтовані зроблені висновки.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, грантами. Дисертаційне дослідження виконано відповідно до плану науково-дослідної роботи кафедри історії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія» «Стратегія інтеграційного розвитку України: історико-правовий вимір» як складової науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на тему «Стратегія інтеграційного розвитку України: правовий та культурний вимір» на 2016–2020 роки (державний реєстраційний номер 0116U001842), плану науково-дослідної роботи кафедри історії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія» «Історико-правовий вимір процесу становлення прав та основоположних свобод людини в Україні» як складової науково-дослідної роботи Національного університету «Одеська юридична академія» на тему «Правове та соціальне життя України у людиноцентристському вимірі в цифрову еру» на 2021–2025 роки (державний реєстраційний номер 0122U000266). Тема дисертації затверджена Вченою радою (протокол № 1 від 11 жовтня 2019 року).

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є виявлення закономірностей формування кримінально-правової політики щодо протидії злочинності неповнолітніх на теренах України після Другої світової війни, на основі компаративного дослідження нормативних засад притягнення неповнолітніх правопорушників до відповідальності на національному та міжнародному рівнях щодо становлення ювенальної юстиції.

Відповідно до мети визначено наступні дослідницькі **завдання:**

– проаналізувати стан наукової розробки проблеми кримінально-правової політики щодо протидії злочинності неповнолітніх та джерельну базу її дослідження;

– висвітлити еволюцію кримінально-правової політики у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у зарубіжних країнах;

– розкрити особливості формування міжнародно-правових засад кримінально-правової політики у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у повоєнний період (40-і – 60-ті роки XX століття);

– визначити поняття, напрями, завдання кримінально-правової політики;

– встановити особливості кримінологічної характеристики злочинів неповнолітніх;

– розглянути кримінальне законодавство у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх в Україні після Другої світової війни;

– виявити основні причини, що спонукали неповнолітніх до скоєння протиправних дій у період 40–60-х років XX століття на теренах України;

– простежити зміни у санкціях, які застосовувалися до неповнолітніх, та вікові межі притягнення їх до кримінальної відповідальності у період 40–60-х років XX століття в УРСР;

– визначити проблеми попередження та протидії злочинності неповнолітніх у повоєнній Україні у 40-і – 60-ті роки XX століття.

Об'єктом дослідження є суспільні відносини, що зумовили формування, розвиток та реалізацію кримінально-правової політики щодо неповнолітніх правопорушників у 40-і – 60-ті роки XX століття та теренах України.

Предметом дослідження є кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у повоєнній Україні у 40-і–60-ті роки XX століття.

Хронологічні межі дослідження. Головний акцент зроблено на аналізі повоєнної кримінально-правової політики на теренах України щодо неповнолітніх правопорушників у 40–60 роках XX ст. Вибір верхньої межі зумовлений закінченням Другої світової війни, яка виступала глобальним чинником, який вплинув на формування кримінально-правової політики усіх країн. Вибір нижньої хорологічної межі зумовлений новітніми кодифікаційними процесами у сфері кримінального законодавства та прийняттям КК УРСР 1960 р. З метою надання розгорнутої характеристики еволюції кримінально-правової політики у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх та її профілактики в Україні, також розглянуто нормативні та інституційні засади її реалізації на теренах України та деяких зарубіжних країн між Першою і Другою світовою війнами.

Територіальні межі дослідження. Розглянуто відповідне законодавство України та зарубіжних країн, зокрема Франції, Німеччини, США, Швейцарії, Нідерландів, Угорщини, Великобританії, Китаю, Японії, зазначеного періоду, опрацьовано матеріали вітчизняної слідчої, судової практики по справам неповнолітніх, доповіді тощо.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що уперше проведено комплексне монографічне дослідження теоретичних та практичних аспектів кримінально-правової політики в сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх повоєнної України 40-60-х років XX століття.

Апробація результатів дослідження. Результати дисертаційного дослідження розглядалися на засіданнях кафедри історії держави і права Національного університету «Одеська юридична академія» та оприлюднені на міжнародних науково-практичних конференціях, круглих столах, зокрема: «Юридична наука в сучасному світі: здобутки та перспективи» (м. Одеса, 15 травня 2020 р.); «Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті» (м. Одеса, 26–27 лютого 2021 р.); «Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25–річчя прийняття Конституції України)» (м. Одеса, 21 травня 2021 р.); «Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної

військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)» (м. Одеса, 17 червня 2022 р.); «Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів» (м. Одеса, 10 лютого 2023 р.); «Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень» (м. Одеса, 19 травня 2023 р.).

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧКИ ПО ТЕМІ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці, в яких опубліковано основні наукові результати дисертації:

1. Ужитчак А. Ю. Боротьба зі злочинністю серед неповнолітніх у післявоєнній Україні (40–60 років XX ст.). *European political and law discourse*. 2021. Vol. 8, iss. 3. С. 103–107. DOI https://doi.org/10.46340/eppd.2021.8.3.13
2. Ужитчак А. Ю. Історичний досвід попередження злочинів у зарубіжних країнах, що вчиняються неповнолітніми. *Актуальні проблеми політики*. 2021. Вип. 68. С. 46–51. DOI https://doi.org/10.32837/app.v0i68.1286
3. Ужитчак А. Ю. Поняття, напрями, завдання кримінально-правової політики держави. *Актуальні проблеми політики*. 2023. Вип. 71. С. 232–236. DOI https://doi.org/10.32782/app.v71.2023.32
4. Ужитчак А. Ю. Досвід попередження злочинів, що вчинялися неповнолітніми у повоєнній Україні (40-і – 60-ті рр. XX ст.). *Право та державне управління*. 2023. № 3. С. 296–301. DOI https://doi.org/10.32782/pdu.2023.3.45

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації та додатково відображають її наукові результати:

1. Ковальова (Ужитчак) А. Ю. Санкції за злочини скоєні серед неповнолітніх у післявоєнній Україні (40–60 рр. XX ст.). *Юридична наука в сучасному світі: здобутки та перспективи* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 15 трав. 2020 р.) / НУ «ОЮА». Одеса, 2020. С. 20–22.
2. Ужитчак А. Ю. Злочинність серед неповнолітніх у післявоєнній Україні (40–60 рр. XX ст.). *Нові завдання та напрями розвитку юридичної науки у XXI столітті* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 26–27 лют. 2021 р.) / Міжнар. гуманітар. ун-т. Одеса, 2021. С. 46–49.
3. Ужитчак А. Ю. Особливості притягнення неповнолітнього до кримінальної відповідальності в післявоєнній Україні (40–60 рр. XX ст.). *Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у*

цифрову еру (з нагоди 30-річчя проголошення незалежності України та 25-річчя прийняття Конституції України) : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) : у 2 т. / НУ «ОЮА». Одеса, 2021. Т. 1. С. 159–161. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/fa640474-544a-431b-b6d1-67231937c11e

4. Ужитчак А. Ю. Розвиток кримінального законодавства в сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у післявоєнній Україні (40–60 рр. XX ст.). *Європейський вибір України, розвиток науки та національна безпека в реаліях масштабної військової агресії та глобальних викликів XXI століття (до 25-річчя Національного університету «Одеська юридична академія» та 175-річчя Одеської школи права)* : матеріали міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 17 черв. 2022 р.) : у 2 т. / НУ «ОЮА». Одеса, 2022. Т. 1. С. 176–178. URL: https://dspace.onua.edu.ua/items/fa640474-544a-431b-b6d1-67231937c11e

5. Ужитчак А. Ю. Кримінально-правова політика держави в умовах збройного конфлікту. *Трансформація правових систем в умовах збройних конфліктів* : матеріали круглого столу (м. Одеса, 10 лют. 2023 р.) / НУ «ОЮА». Одеса, 2023. С. 98–100. URL: http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/23652

6. Ужитчак А. Ю. Причини та умови виникнення злочинності серед неповнолітніх у післявоєнній Україні (40–60 рр. XX ст.). *Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень* : матеріали міжнар. наук.- практ. конф. (м. Одеса, 19 трав. 2023 р.) : у 2 т. / НУ «ОЮА». Одеса, 2023. Т. 1. С. 140–143. URL: http://dspace.onua.edu.ua/handle/11300/26043

Оцінка мови та стилю дисертації. Дисертація написана сучасною науковою мовою, стиль викладання відповідає прийнятному у науковій літературі й забезпечує легкість та доступність сприйняття наукових положень, висновків і рекомендацій дисертаційного дослідження.

Відповідність дисертації вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. №44 (зі змінами).

Дисертація відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. №44 (зі змінами).

Загальний висновок. Враховуючи викладене вважаємо, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною

цінністю здобутих результатів дисертація Ужитчак Анастасії Юріївни на тему «Кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у повоєнній Україні (40-і – 60-ті рр. XX ст.)», відповідає спеціальності 081 «Право», вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261 (зі змінами), Вимогам до оформлення дисертації, затвердженими наказом Міністерства освіти і науки України від 12 січня 2017 р. № 40 (зі змінами) та Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами) та рекомендується до захисту на здобуття ступеня доктора філософії **з галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право».**

У результаті відкритого голосування учасники засідання фахового семінару в кількості 5 осіб подали голоси «за». Ніхто із учасників фахового семінару не проголосував «проти» рекомендації дисертаційної роботи Ужитчак Анастасії Юріївни на тему «Кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у повоєнній Україні (40-і – 60-ті рр. XX ст.)», до захисту в разовій спеціалізованій вченій раді.

УХВАЛИЛИ:

1. Затвердити висновок про наукову новизну, теоретичне та практичне значення результатів дисертації Ужитчак Анастасії Юріївни на тему «Кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у повоєнній Україні (40-і – 60-ті рр. XX ст.)», представленої на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

2. Констатувати, що за актуальністю, ступенем новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною цінністю здобутих результатів дисертація Ужитчак Анастасії Юріївни на тему «Кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у повоєнній Україні (40–60-ті рр. XX ст.)», відповідає спеціальності 081 «Право» та вимогам Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у вищих навчальних закладах (наукових установах), затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 року № 261 (зі змінами і доповненнями), Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12.01.2022 р. № 44 (зі змінами).

3. Рекомендувати дисертацію Ужитчак Анастасії Юріївни на тему «Кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у повоєнній Україні (40–60-ті рр. XX ст.)», до захисту на

здобуття ступеня доктора філософії у разовій спеціалізованій вченій раді за спеціальністю 081 «Право».

4. Запропонувати Вченій раді Національного університету «Одеська юридична академія» персональний склад разової спеціалізованої вченої ради з правом прийняття до розгляду та проведення публічного захисту дисертації Ужитчак Анастасії Юріївни на тему «Кримінально-правова політика у сфері боротьби зі злочинністю неповнолітніх у повоєнній Україні (40–60-ті рр. XX ст.)» зокрема:

1. Голова ради – Бехруз Хашматулла Набієвич, д-р юрид.наук, професор, завідувач кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія».

Рецензенти:

2. **Грушко Мальвіна Валеріївна**, канд.юрид.наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського Національного університету «Одеська юридична академія»;

3. **Мануїлова Катерина Вікторівна**, канд.юрид.наук, доцент, доцент кафедри міжнародного та європейського права Національного університету «Одеська юридична академія».

Офіційні опоненти:

4. **Крестовська Наталя Миколаївна**, д-р юрид.наук, професор, професор кафедри морського права Національного університету «Одеська морська академія»;

5. **Волошкевич Геннадій Андрійович**, канд.юрид.наук, доцент, завідувач кафедри державно-правових дисциплін Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницький.

Результати голосування присутніх на засіданні докторів та кандидатів наук за профілем поданої на розгляд дисертації: за – 5; проти – немає; утримались – немає.

Головуюча на засіданні,
завідувачка кафедри історії
держави і права
Національного університету
«Одеська юридична академія»,
доктор юридичних наук, професор **Ніна АНІЩУК**